

ИДЕЯТА ЗА ЕВРОПА КАТО ТРЕТА СВЕТОВНА СИЛА, 1945 – 1948 г.

Борис Стоянов

За изтерзания от конфликти Стар свят краят на Студената война се оказа ново начало. От символ на преодоляното разделение падането на Берлинската стена много бързо се превърна в тържествен акт на откриване на многообещаващия път към единството на европейските народи. Въпреки напрежението около обединението на Германия и войните в бивша Югославия, процесът на обединение решително навлезе в нова фаза – разширен бе неговият географски периметър, задълбочени бяха икономическите и политическите му аспекти. Ускореното развитие на европейския проект и неговата разширяваща се популярност станаха причина за появата в последните десетина години на множество, повече или по-малко амбициозни, проекти, чиято главна цел е да обяснят логиката и да предвидят бъдещето му. Често пъти техните автори разглеждат интеграцията като средство, чрез което европейците ще се „задържат“ в клуба на Великите сили, като инструмент за съхраняване и укрепване на световния мир и съответно като ефикасен начин за ограничаване на агресивно разрастващото се влияние на Съединените щати.

Запознавайки се с някои от тези разработки¹, за пореден път установих, че в историята новото всъщност е добре забравено старо. Далеч преди 1989 г. на два пъти – през 1919 г. и 1945 г., европейските нации излизат от глобален конфликт и се изправят пред предизвикателството

¹ Сред многото заглавията бих искал да изтъкна следните три: Калео, Д. Да преосмислим бъдещето на Европа. С., 2003; Рифкин, Дж. Европейската мечта. С., 2005; и Бъртрам, К. Европа в търсене на равновесие. С., 1996.

Ернест Бевин, 9 март 1881- 14 април 1951

„формиране на нов ред“ с угнетяващото и съвсем реално чувство за загуба на сила и авторитет, за отслабващи международни позиции. Всеки път сред първите им реакции е издигането на проекти, съдържащи общи концепции и/или конкретни предложения за спиране на упадъка и възвръщане на мощта, за преизграждане на Европа като стълб на мира,

сдържащ американските и руските амбиции и имащ важна роля в определяне на световните съдбини. След края на Голямата война се появява „Паневропа“. Нейният автор, граф Куденове – Калерги, използва цялото си красноречие, за да убеди своите читатели и последователи в необходимостта от учредяване на общоевропейска структура, която да се наложи като солиден и независим център на влияние и сила. Малко по-късно, когато замисля своето предложение за Федерален съюз, френският премиер А. Бриан обръща особено внимание на икономическата заплаха от страна на САЩ и изоставането на Стария континент от Новия свят.² Тази грижа е сред водещите за следващото поколение европейски политици. Едва загълхнало ехото от битките на Втората световна война и в Западна Европа вече мислят как да обрнат хода на събитията, отвеждащ ги в сянката на Супер силите, в своя полза. В резултат се появява идеята за Европа като Трета сила. При все че тя представлява възраждане на познат рефрен и просъществува кратко, без да надхвърля стадия на планирането, концепцията остава любопитен епизод от миналото. Именно на него е посветена настоящата статия. Тя разглежда зараждането и развитието на идеята и анализира причината за нейния крах. Централно място е отделено на Великобритания и по-специално на политиката на външния министър Ърнест Бевин- двигателят на инициативата и на Брюкселския договор от 1948 г., който според оригиналния си замисъл е предназначен да я реализира. След като накратко очертах научните цели на този текст, редно е да откроя и друга една негова функция. Без да се насочва към полето на условностите и да търси отговор на въпроса „Какво щеше да се случи, ако светът от втората половина на XX век не бе двуполюсен, а триполюсен?“, той има за задача да популяризира проблема, запознавайки българския читател- любител или професионален историк,

² Stoyanov, B. and M. Nitcheva. The Anti-Americanism in Europe: Yesterday and Today. – In: America in the 21st Century: Conference Proceedings on CD-ROM. Sofia, 2004.

с малко познатата нему възможност за появата на трети център след 1945 г.

Втората световна война нанася тежки щети на модела на функциониране и организация на европейската икономика. Сред тях най-съществените се отнасят до нарушеното търговско равновесие, което в продължение на десетилетия позволява компенсиране на нарастващия внос от САЩ с приходите от износа за трети страни и до разрушената устойчива система на стопански отношения на континента с продължаващото изваждане от нея на Германия и трайното преориентиране на селскостопанския хинтерланд на Източна Европа към СССР. В новите условия при невъзможност да произвеждат и експортират стоки в довоенните обеми и в отсъствието на немската сировинна и индустритална база и земеделската продукция на източноевропейските държави, западноевропейските страни са принудени да разчитат на доставката на американски въглища, метали, машини, оборудване, храни, дрехи и т. н. Тези масиран импорт води до чувствително покачване на търговския дефицит и изчерпване на долларовите резерви. Западните демокracии попадат в омагьосан кръг: за да ускорят процеса на възстановяване, те могат да разчитат само на североамериканската икономика, за чиято продукция обаче са принудени да заплащат в щатска валута, след изразходването на която им се налага да прибегнат до заеми от Уол стрийт. По такъв начин за кратък период от време изпадат в стопанска зависимост от Съединените щати.

За страните с най-голямо национално стопанство в западната половина на Стария свят Франция и Великобритания цената на реконструкцията се оказва твърде висока. По данни на националната статистика отрицателното търговско сaldo на Париж през 1946 г. достига 1 527 200 000 долара, а златният и валутен резерв намалява с 1 млрд. долара. Изчерпването на собствените финансови ресурси поставя осъществяването на програмата за модернизация

Жорж Бидо, 5 октомври 1899- 27 януари 1983

в зависимост от чуждестранните заеми. В края на 1945 г. и началото на 1946 г. предимно с Вашингтон, но и с Лондон са договорени трансфери на стойност над 1,2 млрд. долара³. Великобритания изпада дори в по-голяма финансова зависимост от САЩ. Само през 1947 г. на цената на въвеждане на свободна конвертируемост на паунда страната получава близо 4 млрд. долара, които тутакси изразходва.

Освен в стопански план отношенията между Стария и Новия свят са белязани и от подчертан политически дисбаланс. Той нанася сериозен удар по самочувствието

³ Bossuat, G. L'Aide américaine à la France après la Seconde Guerre Mondiale. – Vingtième Siècle, Vol. IX, 1986, pp. 33 -34

на западноевропейците и особено по това на победителите французи и британци. Първи в Лондон придобиват усещане за реалните му измерения. В разрез с надеждите за продължаване на „специалните отношения“ още през септември 1945 г. Вашингтон внезапно прекратява програмата Заем-наем и демонстрира недиалогичност в преговорите с Джон Мейнард Кейнс за замяната й с друг вид незабавна помощ. През 1946 г. администрацията отказва да се придържа към споразумението от Квебек (1943) и Меморандума от Хайд парк (1944) за сътрудничество в областта на ядрената енергетика и с Акта МакМахон спира обмена на техническа информация. Малко по-късно в началото на 1947 г. влиза в остри противоречия с лейбъристите по проблемите на Палестина и създаването на еврейска държава⁴. Но това не е всичко. Неравенството е допълнително подчертано през зимата на 1946-1947 г., когато британският кабинет се обръща към Държавния департамент с молба САЩ да поеме неговото бреме в защитата на южните Балкани и поддръжката на изграждащата се италианска армия.

При това положение Великобритания не успява да запази статута си на равноправен партньор на САЩ и СССР. Същото важи и за Франция. Супер силите трудно се съгласяват Париж да се нареди в числото на Великите победителки и не веднъж поглеждат с насмешка към претенциите и самочувствието, демонстрирано от французите. Вашингтон и Москва недвусмислено показват на двете европейски държави, че те са новите господари на света и в качеството си на такива им отреждат ролята на младши съдружник в изграждащия се глобален ред. Още на първата среща на Съвета на министрите на външните работи е демонстрирано пренебрежение към британските позиции, а на втората, провела се в съветската столица, Франция въобще не е поканена. Следващите преговори стават аrena на зараждащия се антагонизъм Изток-Запад и поставят

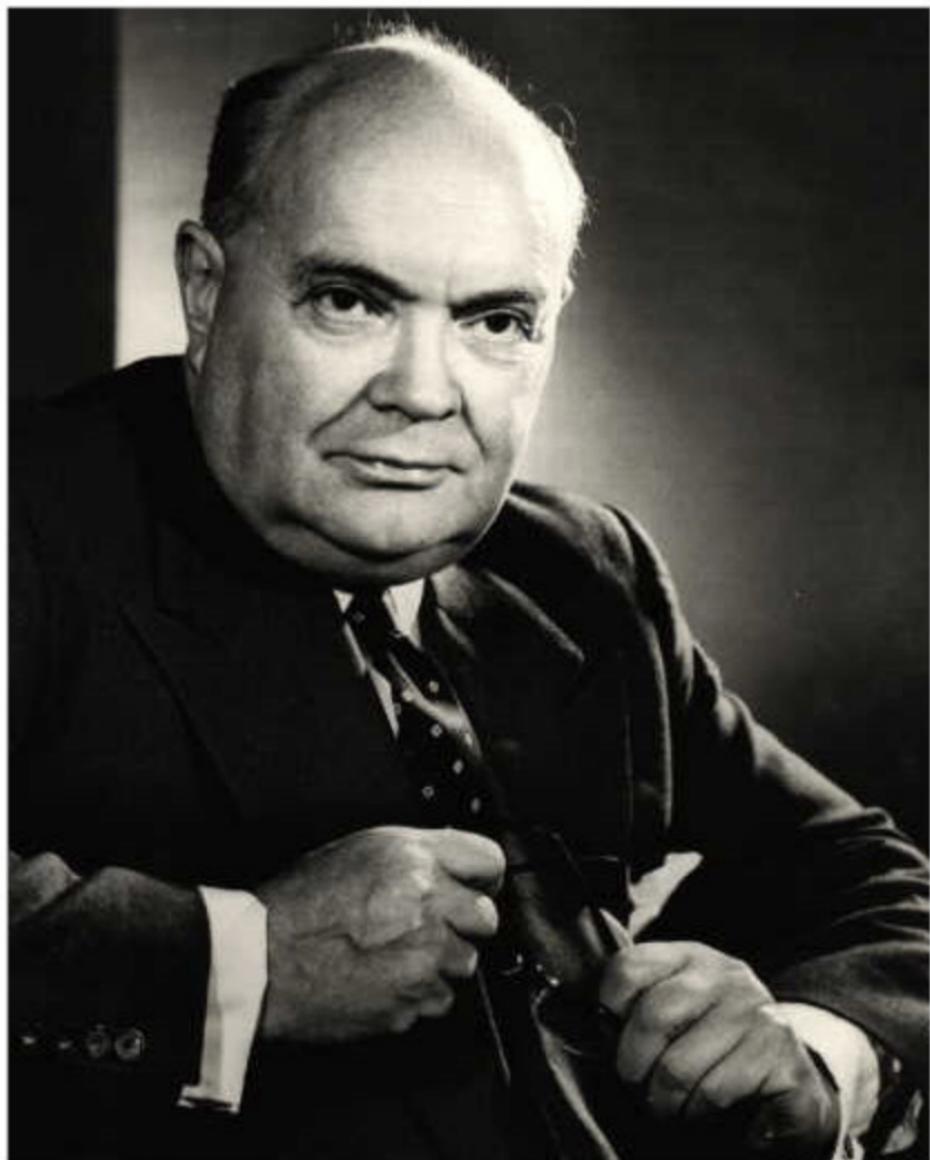
⁴ Dobson, A. Anglo-American Relations in the Twentieth Century. London, 1995, pp. 76, 89, 92

континенталните сили в сложната ситуация на потенциален за-ложник в конфликта между Свръхдържавите. Опит за бягство от това нерадостно бъдеще и от задълбочаването на финансата зависимост от американския капитал е концепцията за Третата сила. Тя се застъпва за обединение на европейските страни и техните колонии в мощен блок, способен да конкурира Съединените щати и Съветския съюз. Тя е отговорът на гордите европейци на предизвикателството на измененияния баланс на силите.

След 1945 г. политиката на Третата сила, макар първоначално да се отнася до единството на всички европейски народи, постепенно се ограничава до западните демократии. За популярността й допринасят: стремежът икономическата мощ на САЩ да бъде балансирана чрез формиране на огромен общ континентален пазар и рационално използване на колониалните ресурси; а също така желанието на твърде авторитетната след войната европейска левица да изгради социален модел, различен от американския капитализъм и съветския комунизъм.⁵ Тя отчита нарастващата хомогенност, особено на западните общества и е израз на стратегията за предотвратяване на подялбата на Европа на сфери на влияние. Третата сила е преди всичко форма за отстояване на независим курс във външната политика и средство за възвръщане на загубената мощ и влияние.

Концепцията е популярна в почти всички европейски страни, особено в окупирания Германия. Изтъкнатият

⁵ На 6 януари 1948 г. Л. Блум възторжено говори, че в света има място за едно общество от нации, което ще отстоява човешките права и свободи, ще изгради колективна икономика, демократична политическа система и ще се радва на социална справедливост. То ще се различава от Америка с нейното нечовешки суроно капиталистическо стопанство и от СССР, не зачитащ човешкото достойнство и гражданските права. Това общество ще представлява истинската трета сила с ясното съзнание за характера и мисията си. Newman, M. Leon Blum, French Socialism and European Unity, 1940-1950. – Historical Journal, Vol. XXIV, 1981, pp. 196 - 197

Пол-Анри Спаак, 25 януари 1899 - 31 юли 1972

изследовател Вилфрид Лот признава, че не е възможно с абсолютна точност да се каже колко разпространена е тя в германските земи, но със сигурност, бидейки в съзвучие

с общото настроение, е сред най-често артикулираните представи за развитието на международните отношения⁶. Едни виждат в нея гаранция за успешното провеждане на социалистическия експеримент, други я възприемат преди всичко като шанс за запазване на териториалната цялост на бившия Райх, за трети е единственият начин за тържеството на мира. Има и такива, за които е възможност за възраждане на християнството в синтеза на индивидуалистичния и колективистичния начин на живот или за съживяване на духа и традициите на универсалния хуманизъм. Всички те са обединени от надеждата, че изграждането на трети център, независим и различен от останалите два, ще предотврати ескалацията на конфликта Изток-Запад и ще премахне опасността от нова война в Европа.⁷

От самосебеси разбира, че практическата реализация на идеята зависи в най-малка степен от победените. Формирането на Третата сила е по силите само на двете най-значими европейски демокрации в онзи исторически момент Великобритания и Франция.

В Лондон Бевин, който наследява от предшественика си А. Идън план за учредяване на западноевропейски блок, първоначално се показва решен да го доразвие. На 13 август 1945 г. пред служители от Западния отдел в министерството той заявява своята дългосрочна цел „да установи близки отношения между тази страна [Великобритания- Б.С.] и държавите от Средиземноморието и Атлантическия бряг на Европа – по-специално с Гърция, Италия, Франция, Белгия, Нидерландия и Скандинавия“. Според него тясното сътрудничество ще се осъществява в „областта на търговията и икономиката и по отношение на политическите въпроси“.⁸

⁶ Loth, W. German Conceptions of Europe during the Escalation of the East-West Conflict, 1945-1949 – In: Becker, J. and F. Knipping (eds.), Power in Europe? Berlin-New York, 1986, p. 522

⁷ Ibidem, pp. 520 - 521

⁸ Greenwood, S. The Third Force Policy of Ernest Bevin – In: Dumoulin, M. (ed), Wartime Plans for Postwar Europe, 1940 – 1947. Bruxelles-Milano-Paris-Baden-Baden, 1995, p. 422

Много скоро след това разширява параметрите на Големия замисъл, както са наречени приведените по-горе намерения, проектирайки го в глобална перспектива. Той заговаря за разделение на света на сфери на влияние и описва три зони от типа на тази по доктрината Монро. Посочва, че от жизнено важно значение за Великобритания са сигурността на империята и близките отношения с европейските съседи и САЩ. В началото на 1946 г. е по-конкретен и в разговор с френския си колега Жорж Бидо подчертава добрата възможност страните им да изградят континентален блок, който ще има на свое разположение необятни колониални владения с неизчерпаеми природни ресурси и човешки потенциал⁹.

На практика Бевин замисля появата на трета световна сила, съизмерима с мощта на Вашингтон и Москва. Тя ще обхваща западноевропейските демокрации (със зависимите от тях територии, т.е. светът извън съветската и американската зони), на които ще предостави възможност за координиране на политиката и задълбочаване на икономическото сътрудничество с цел избягване на вътрешните конфликти, премахване източниците на моментна слабост и укрепване на авторитета им в международните отношения.

Сходен начин на мислене демонстрира и Де Гол. По време на обиколката си в Страсбург, Фрайбург и Брюксел през октомври 1945 г. той говори за образуване на силен съюз, чийто артерии ще представляват Рейн, Канала и Средиземно море. Генералът очаква от страните, граничещи с Алпите, Пиринеите и Рейн, да координират стопанските, политическите и стратегическите си планове, за да се превърнат в една от трите глобални сили, която, ако е необходимо, ще влезе в ролята на арбитър в споровете между СССР и САЩ.¹⁰

Трябва обаче да изминат близо две години, за да бъде

9 Ibidem, p. 427 - 428

10 Willis, F.R. France, Germany and the New Europe, 1945-1967. London, 1968, p. 16

направена първата сериозна заявка за превръщането на думите в дела. Убеден, че е настъпил моментът да се изгради обща отбрана срещу СССР, да се предотврати установяването на американската хегемония, да се постави под съвместен контрол възраждането на Германия и да се повиши жизненият стандарт на западноевропейците, британският външен министър се заема със сложната задача да положи основите на Третата сила. През есента на 1947 г. той заговаря за укрепване на създадения на 4 март същата година с договора от Дюнкерк френско-britански съюз в Европа и обединяване на колониалните ресурси на двете държави. По време на срещата си с френския министър-председател П. Рамадие на 22 септември 1947 г. Бевин очертава възможностите за появата, на основата на интензифициране на икономическите връзки и задълбочаване на политическия диалог, на сила, съизмерима със Съръхдържавите. В Париж британският първи дипломат отбелязва:

... със своето население, респективно 47 млн. и 40 млн. души и своите обширни колониални владения [Великобритания и Франция] могат, ако действат заедно, да бъдат толкова силни колкото СССР или САЩ.¹¹

и призовава за общ британско – френски фронт. След това при провала на Лондонската среща на Съвета на министрите на външните работи набляга на нуждата от по-мащабно начинание, включващо повечето европейски демокрации. През януари 1948 г. систематизира идеите си в поредица от доклади до правителството, воден от убеждението, че „Оцеляването на Запада ще зависи от установяването под някаква форма на официален или неофициален съюз в Западна Европа”¹².

11 Young, J. Britain, France and the Unity of Europe, 1945-1955. Leicester, 1984, pp. 70-72; Greenwood, S., Op. cit., pp. 429 - 430

12 Цит. по: Parker, R. British perceptions of Power. Europe between the Superpowers. – In: Becker, J. and F. Knipping (eds), Op. cit., p. 447

В докладите си Бевин настоява за организирано противодействие на съветския блок в Източна Европа и формиране на мощен съюз от Великобритания, Франция, Португалия, Италия, Гърция и страните от Скандинавия и Бенелюкс. Впоследствие той ще се разшири с присъединяването на Германия и Испания, за да придобие западноевропейското единство завършен вид.¹³ Създавайки „една западноевропейска система“ и „облегнали се на помощта на Доминионите и Америките“, тези държави ще бъдат в състояние да „развият собствената мощ и влияние и да се изравнят с тези на САЩ и СССР“. Според него Великобритания следва да поеме ръководството й и да „докаже, че ние не сме подчинени на Съединените щати или Съветския съюз“.¹⁴ Вън от всяко съмнение е, че идеите му окончателно оформят концепцията за Европа като Третата сила. Бевин обаче избягва да употребява този израз и нарича планираното обединение Западен съюз.

Публично, той излага концепцията си в реч пред Камарата на общините на 22 януари 1948 г. В нея изхожда от нарастващата съветска опасност, повтаря тезата си за изграждане на тесен съюз с Франция, заявява нуждата от неговото разширяване към други страни и достига до извода, че е назрял моментът за консолидация на силите на западноевропейските демокracии:

Надявам се да бъдат подписани договори с нашите съседи – страните от Бенелюкс, които заедно с договора ни с Франция ще формират едно здраво ядро в Западна Европа. Следващата стъпка е да разширим този кръг от най-близки съседи... Днес, ние мислим за Западна Европа като за едно цяло.¹⁵

13 Baylis, J. *The Diplomacy of Pragmatism: Britain and the Formation of NATO, 1942-1949*. London, 1993, p. 66

14 Ibid.

15 Speech by Ernest Bevin in the House of Commons (London, 22 January 1948). – In: Gowland, D. and A. Turner (eds) *Britain and European Integration: Primary Sources Since 1945*. London, 2000,

Конкретно, британският външен министър предлага сключване на стандартизирани двустранни договори, по модела на Дюнкеркския. Те ще обвържат Бенелюкс, Франция, Великобритания и дори Италия в безprecedентен блок, източник на чиято сила ще бъдат както метрополите, така и техните колониални владения в Африка. Разполагайки с огромния потенциал на последните, съюзът на първите ще се превърне във водещ фактор на световната политическа сцена. Този блок няма да бъде от branителна общност, а цялостна рамка на търговските, културните и социалните контакти между континенталните демокрации.¹⁶

В следващите седмици Бевин защитава своя възглед, наставяйки, че истински стабилна европейска общност, способна да спре нашествието на комунизма, може да се изгради само след като се подобрят стопанските условия в западноевропейските страни и се осъществи хармонизиране на темпа на икономическо развитие. Според него политическото бъдеще на демократична Европа зависи от изграждането на „стопански модел, така добре вързан, че да не позволи на участващите в него страни да изпаднат“¹⁷. Под този израз той разбира преди всичко икономически блок, основан на митнически съюз. Ала както много пъти досега, не успява да убеди своите колеги колко необходимо е да се задълбочи сътрудничеството с континенталните съседи и да се осъществи обединение на африканските ресурси.¹⁸

Идентите му получават широка популярност и се радват на добър прием в Западна Европа: Френският външен министър Бидо пръв приветства речта на Бевин, а на 31 януари

p. 10

16 Ibid.

17 Milward, A. *The Reconstruction of Western Europe, 1945-1951*. London, 1985, p. 245. Относно интересните идеи на Бевин за провеждане на обща икономическа политика чрез митнически съюз, общи банка и валута на Западния съюз, изложени малко по-късно пред финансовия министър Ст. Крипс и френския президент В. Ориол виж и в: Baylis, J. Op. cit., p. 74

18 Greenwood, S. Op. cit., p. 432; Baylis, J. Op. cit., p. 74

външните министри на страните от Бенелюкс одобряват идеята за подписване на общ договор с Великобритания и Франция.¹⁹ Те идват в благоприятния момент, когато в рамките на Плана Маршал западноевропейците натрупват полезен опит в тясното взаимодействие, а комунистите са изгонени от правителствата на Белгия и Франция. Въпреки това, още от самото начало практическата им реализация е поставена на изпитание и в крайна сметка от оригиналния замисъл на Бевин в окончательния Договор за стопанско, социално и културно сътрудничество и колективна отбрана, подписан в Брюксел на 17 март 1948 г., се запазва твърде малко.

Поради сериозните възражения на Белгия и Нидерландия срещу прилагането на Дюнкеркския модел, се пристъпва към юридическо оформяне на съюза на многостраница основа. Отново по тяхно настояване не е предвидено Италия и Португалия да бъдат автоматично включени, с което намерението за изграждане на по-широк и всеобхватен регионален блок е изоставено.²⁰ Острите спорове между Франция и Бенелюкс отдалечават очакваното постигане на съгласие относно мястото на Германия. Постигнатият компромис изглежда така: германската опасност е спомената два пъти в текста на договора за Западен съюз (в преамбула и в член 7) като минал опит, но в ключовия чл.

19 Young, J. Op. cit., p. 82; Massigli, R. *Une comedie des erreurs: Souvenir et reflexions sur une etape de la construction europeene, 1943-1956*. Paris, 1978, pp. 107 - 109

20 Mémorandum commun par les trois pays du Benelux à la Grande-Bretagne et à la France au sujet de la défense militaire de l'Europe et de la création d'une Union occidentale (19 février 1948), <http://www.ena.lu/mce.cfm>; Spaak, P. *The Continuing Battle : Memoirs of a European, 1936-1966*. Boston, 1971, p. 147; De Vos, L. A Little 'Fish' in a Big Political 'Pool'- Belgium's Cautious Contribution to the Rise of Military Integration in Western Europe. – In: Wiggershaus, N. and R. Foerster (eds.) *The Western Security Community, 1948-1950*. Oxford, 1993, p. 96

4 тя не фигурира.²¹ По такъв начин вратата за приобщаване на страната към западноевропейската система е оставена отворена. Въпреки това и макар да е замислен като средство за колективна защита от Съветите, впечатлението, че съюзът е неспособен да реши германския въпрос се запазва. Отсъствието на Германия като равноправен партньор лишава от смисъл последната от думите в израза „Европа – Третата сила”.

Най-съществената промяна в замисъла на Бевин внася бързата ескалация на конфликта Изток-Запад. Тя е основната причина за изоставяне на първоначалните намерения и превръщане на пакта между Франция, Бенелюкс и Великобритания във военен алианс, в който стопанското и културно сътрудничество са оставени на заден план. По тази причина определението, което белгийският държавник Пол-Анри Спаак дава в спомените си за 17 март 1948 г. „Денят на Европа”, може да бъде разглеждано като пресилено.²² По-скоро това е денят, в който Западна Европа

²¹ Treaty of Economic, Social and Cultural Collaboration and Collective Self-defence (Brussels, 17 March 1948), <http://www.yale.edu/law-web/avalon/intdip/westeu/we001.htm>. По-късно при обсъждането на военната доктрина на съюза се забелязва намерение за скорошно намиране на решение на германския въпрос. Постигнато е съгласие за изнасяне на отбраната на Западна Европа на р. Рейн или във възможно най-източна посока, което безспорно свидетелства, че съюзниците разглеждат западните германски територии като де факто принадлежащи на сферата на влияние и интерес на Западния съюз и се ангажират със защитата им. Те не засягат проблемите на демилитаризацията – следващо доказателство за допускането на бъдещо участие на победения враг в отбраната на демократичния свят. Krieger, W. Foundation and History of the Treaty of Brussels, 1948-1950. – In: Wiggershaus, N. and R. Foerster (eds.). Op. cit., pp. 236, 243.

²² Spaak, P. Op. cit., p. 232. В този евфоричен дух е и декларацията на 73-ма депутати от Камарата на общините, които обявяват Брюкселския договор като първа стъпка към образуване на Конфедерация на демократични западноевропейски държави с общ парламент и правителство, отговорни за формулиране на обща политика в областите дипломация, сигурност,

изпитва решимостта си да се изправи срещу комунизма чрез консолидация на силите на пет европейски демокрации на фронтовата линия със СССР.

Случилото се в Чехословакия в началото на 1948 г. и евентуалните негови последици върху Франция и Италия, съветските действия в Берлин и натискът на Москва върху Турция и Скандинавските страни изострят усещането за комунистическа опасност. В Западна Европа не знайт дали тези ходове представляват част от конкретен план, нито какви цели преследват. Но европейските дипломати не могат да си позволяят да не ги подредят в един пъзел и да действат така сякаш са изправени пред добре обмислено предизвикателство. На него обаче те не са в състояние да противопоставят адекватни сили.

През втората половина на 40-те години в сравнение с предходните десетилетия и потенциала на Супер силите европейските демокрации се намират в най-ниската точка на своята военна мощ. Докато в Германия Червената армия разполага с 25 елитни дивизии и над 6 000 самолета, западните демокрации могат да разчитат на не повече от 14 дивизии и 1 000 самолета. На фона на този дисбаланс във Великобритания тече дебат за ограничаване числеността на армията и разходите за нейната поддръжка, а белгийското правителство харчи символични суми за отбрана. Нидерландия е практически беззащитна, тъй като нейните въоръжени сили са ангажирани със запазването на Източните Индии. Франция се намира в същото положение. Войските ѝ са лошо въоръжени, а най-боеспособните части са дислоцирани в Индокитай, за да се борят за съхраняване на властта на Париж в региона. В процеса на превъоръжаване петте държави са ограничени от възможностите на своите възстановяващи се икономики. Между тях не е установена система на стандартизиране на оръжията. Съществуват икономическо планиране, търговия и митнически съюз, транспорт. "Westeuropäische Zusammenarbeit", Luxemburger Wort (13.03.1948)

сериозни противоречия при разпределението на ключовите командни постове във военните структури на Западния съюз, както и трудно преодолими разногласия между висшите официери.²³

В условията на засилваща се заплаха и невъзможност за възпирането й със собствени сили Договорът от Брюксел няма никакъв шанс да положи основата на Европа като независим и влиятелен субект на международните отношения, нито да изпълни оригиналния си антиамерикански замисъл. Той се превръща в лебедовата песен на концепцията за Третата сила и в първа стъпка „по пътя на тясно взаимодействие с правителството във Вашингтон за организиране с негово съдействие на отбраната на Западна Европа и за получаване на незабавна помощ в това усилие“²⁴. Случва се онова, което в края на 1947 и началото на 1948 г. Бевин най-малко желае. Той не замисля Западния съюз като инструмент единствено и само за ангажиране на САЩ със защитата на Стария свят чрез доброволното му предаване в ръцете на американската администрация. В стремежа да предотврати връщането й към позициите на изолационизъм и да осигури в политическо и военно отношение солидна опора на западните държави допуска американският фактор често да доминира преговорите²⁵, но преди всичко се опитва да използва американската помощ с цел европейските демокрации да възвърнат по-бързо силата си, да провеждат отново напълно самостоятелна външна политика и да откажат Съветския съюз от плановете за контрол над цяла Европа.

На 5 март Бевин заявява: „Ние трябва да използваме помощта на Съединените щати, за да спечелим време... Нашата крайна цел остава страните от Западна Европа да

23 Young, J. Op. cit., p. 86; Krieger, W. Op. cit., pp. 237-239

24 Kaplan, L. The United States and NATO: The Formative Years. Lexington, 1984, p. 62

25 Melandri, P. Europe and America, 1948-1950: An Unequal Relationship. – In: Wiggershaus, N. and R. Foerster (eds.). Op. cit., pp. 295-296; Massigli, R. Op. cit., p. 134

бъдат независими както от САЩ, така и от СССР".²⁶ Няколко месеца по-късно е още по-директен, споделяйки, че ако

... развием Африка, за четири-пет години може да направим САЩ зависими от нас и хранещи се от нашата ръка.²⁷

Но едва учреден Западният съюз изглежда в очите му средство, предназначено единствено за трайно въвличане на САЩ в от branата на некомунистическа Европа. Така го възприемат и съюзниците на Лондон. Не случайно още на 17 март Бевин и неговият френски колега Жорж Бидо изпращат почти идентични телеграми до държавния секретар Джордж Маршал. В текста им известието за подписването на Брюкселския договор е придружено с уверението, че са създадени необходимите условия за „по-широки споразумения, в които САЩ да могат да участват”, защото е „дошло времето за близко политическо, а колкото се може по-скоро и военно сътрудничество между Новия и Стария свят”.²⁸

Западноевропейците с лекота изоставят амбициозните схеми за Европа като Трета сила. Перспективата да жертват американските долари и гаранции за сигурност за сметка на отстояване на независим външнополитически курс не е особено атрактивна. Техните правителства си дават сметка за изключителния потенциал на следвоенна Америка²⁹ и

26 Warner, G. Britain and Europe in 1948: the View from the Cabinet. – In: J. Becker and F. Knipping (eds.). Op. cit., p. 34.

27 Kent, J. Op. cit., p. 66

28 Цит. по: Woyke, W. Foundation and History of NATO, 1948-1950. – In: Wiggershaus, N. and R. Foerster (eds.). Op. cit., p. 254

29 След 1945 г. БНП на САЩ надхвърля 355 млрд. долара или половината от световните стоки и услуги. Няма друга сила или комбинация от държави, способни да достигнат американските икономически показатели. Страната е най-крупният производител и потребител, който в глобален план разполага с 46% от електроенергията и контролира 54% от петролните залежи. САЩ притежават най-големия морски и въздушен флот и са безспорната ядрена сила. Тяхното влияние в Южна и Централна Америка,

са нетърпеливи да го използват в защита на националните интереси.³⁰ Както признава Рене Масили „основната идея беше да действаме бързо и да направим по-лесно американското обвързване с Европа“³¹. За целта е подета темата за комунистическата опасност.

Европейската дипломация успява да изиграе своите карти по възможно най-добрая начин. Чрез мрачните картини за съществуващия страх и психоза от евентуално съветско нападение, което няма да бъде посрещнато от американската армия, рисувани от Париж и прагматичния подход на Лондон тя убеждава Съединените щати да се обвържат трайно с проблемите на европейската сигурност. През пролетта на 1948 г. Бевин достига до извода, че нуждите на безопасността правят от плановете му за Трета сила, един по-скоро емоционален въпрос. Събирането в едно на няколко възстановяващи се след продължителна война метрополии с техните твърде изостанали отвъдсредиземноморски владения не може да надмогне формиралия се за сметка на Стария континент дисбаланс в глобалното разпределение на силите. Осъзнавайки, че свободното бъдеще на демократична Европа зависи само от стратегическата защита на Вашингтон, той своевременно преориентира политиката си към засилване на трансатлантическото партньорство. Намерила радушен прием от страна на американската администрация и Конгрес, тя води до подписването на Североатлантическия пакт на 4 април 1949 г.

Ето как благодарение на Великобритания в рамките на малко повече от година Западна Европа се оказва най-напред на крачка от превръщането си в трета световна сила, а след това доброволно попада в система за колективна отбрана, ръководена от САЩ. Амбициозните

Япония, Южна Корея и Южния Пасифик, както и в Европа е определящо. (Lundestad, G. Empire by Invitation? The United States and Western Europe, 1945-1952. – In: Journal of Peace Research Vol. XXIII, № 3, 1986, pp. 264, 265-266)

30 Тази теза днес се свързва с името на Г. Лундестад, но тя има своите привърженици и преди неговите публикации. За по-ранни разработки в този дух виж статиите в последната част на цитирания вече сборник под редакцията на Бекер и Книпинг: Becker, J. and F. Knipping (eds.), *Power in Europe?*

31 Massigli, R. Op. cit., p. 105

идеи за независим и авторитетен евро-африкански блок отстъпват пред реалностите на съвременната геополитика. Мотивирани от желанието да преодолеят неравенството в отношенията с Вашингтон и Москва, западноевропейците са принудени да открият задълбочаването на тяхната слабост пред нарастващата мощ на двете Свръхдържави. Не друго, а непрекъснатият сблъсък със собственото бессилие ги кара, както пише Бренд-Юрген Венд, да възприемат по нов начин понятието сила, прехвърляйки акцента от стремеж към придобиване на военно-политическа към постигане на чисто икономическа мощ.³² Наред с това опитът, натрупан между 1945 и 1948 г., им показва, че във военната сфера единственият и най-важен партньор не е съседът, а Вашингтон, притежаващ стратегическия монопол върху силата. Последствията от тези първи следвоенни уроци са видими и в наши дни.

Началото на Студената война направи невъзможна появата *arbiter mundi*, в каквато роля виждаха своя съюз големите европейски демократии. След нейния край нуждата от такъв не се почувства. Днес Старият свят не може дори да играе ролята на Третата сила, просто защото в изграждащата се мултиполярна система на международни отношения полюсите са повече от три. Това съвсем не означава, че на европейците и на света не е необходима силна и авторитетна Европа. Създаването ѝ обаче, както показваха ред събития от последните години и най-вече сагата около Европейската конституция, ще отнеме повече време. Научили уроците на миналото, съвременните политици се въздържат да издигат или пък да подкрепят недотам добре обмислени инициативи, обричайки в бързината своето бъдеще.

32 Wendt, B. Europe between Power and Powerlessness. – In: Becker, J. and F. Knipping (eds.). Op. cit., p. 552

THE IDEA OF EUROPE AS A THIRD WORLD POWER (1945-1948)

Boris Stoyanov

Long before 1989, in 1919 and 1945, the Europeans while getting out of a Global conflict have been facing the challenge of forming a "new order" with the depressed and very real feeling for a loss of power, authority and positions in the international relations. Every time the Europeans reacted with raising projects containing similar concepts or specific proposals which had to stop the decay of the continent, and their goal was to regain the power of Europe as well as the reconstruction of the continent as a peacekeeper holding back the American and Russian ambitions. According to these schemes Europe was to acquire an important role in the world's affairs. Immediately after the Second World War the ideas how to get out of the Superpowers' shadow developed in Western Europe. As a result the project depicting Europe as the Third power emerged.

The present article deals with this idea. The author studies the beginning of the idea of Europe as a Third Power and its development up to 1948. The stress is put on Great Britain and especially on its foreign ministry Earnest Bevin who has been the engine of the initiative and of the Brussels treaty signed in 1948 which according to Bevin's initial idea had to realize the concept of Europe as a Third Power.

pharmachim
BULGARIA

RIPEROL

Риперол — ефервесцентни гранули — съдържа всички необходими за организма на човека олигоелементи. Препарата намира приложение при физическо и умствено изтощение, след продължително боледуване. Съдържанието на пликчето се разтваря в чаша Вода и след разтварянето му се изпива.